

”...tills skolan skiljer oss åt”

Grunder för ordnandet av den grundläggande utbildningen för finsk- och svenskspråkiga elever i Sibbo, diskussionsunderlag

Skriven av
utbildningsdirektör A. Alatalo

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1	INLEDNING	1
1.1	Syfte	1
1.2	Metod	1
2	BAKGRUND	1
2.1	Sibbos demografiska struktur	1
2.2	Språkförhållandena i Sibbo	2
2.3	Det finska och svenska skolornätet i Sibbo	4
2.4	Analys av utbildningsväsendenas resurser och kostnader	5
3	ÅTSKILDA ELLER TILLSAMMANS: NÅR VI BÄTTRE RESULTAT (GENOM ATT UNDERVISA FINSKA OCH SVENSKA BARN) TILLSAMMANS	5
3.1	Fördelar när finska och svenska barn undervisas tillsammans	5
3.1.1	Ekonomiska fördelar	5
3.1.2	Sociala fördelar	6
3.1.3	Språkliga fördelar	6
3.2.	Nackdelar när finska och svenska barn undervisas tillsammans	6
3.2.1	Språkutveckling	6
3.2.2	Svenskheten i Sibbo	6
3.2.3	Identitetsbildning	6
4	TEORETISK GRANSKNING AV FÖRDELARNA OCH NACKDELARNA	7
4.1	Lagen om grundläggande utbildning	7
4.2	Ekonomisk granskning	7
4.2.1	Elevkostnader	7
4.2.2	Nuvarande skolorlokaler i förhållande till elevmängden	8
4.2.3	Skolvägar och skolskjutsar	9
4.2.4	Sammanfattning av den ekonomiska granskningen	10
4.3	Språklig granskning	10
4.3.1	Allmänna språkteorier	10
4.3.1.1	Inläring av förstaspråket	10
4.3.1.2	Inläring av ett annat språk	12
4.3.1.3	Språkbytesprocessen	13
4.3.3	Sammanfattning av den språkliga granskningen	13
4.4	Granskning av identitetsfrågan/svenskheten	13
4.4.1	Sammanfattning av identitetsfrågan/svenskheten	14
4.5	Granskning av de sociala verkningarna	14
4.5.1.	Sammanfattning av de sociala verkningarna	15
5	SAMMANFATTNING AV RESULTATEN PÅ BASIS AV DEN TEORETISKA GRANSKNINGEN	15
6	DISKUSSION	16

1 INLEDNING

1.1 Syfte

I Sibbo har frågan om huruvida finska och svenska barn skulle kunna undervisas i samma lokaliteter diskuterats dels i fullmäktige och insändare i lokala tidningar och dels i andra sammanhang. Så sker redan i Söderkulla skolcentrum. Syftet med denna diskussion har varit att få svar på frågan varför inte även finska elever skulle kunna undervisas i de nuvarande svenska byskolorna. Bakom dessa förslag står oftast sådana som själva bor i en by med en svensk byskola i närheten. Även om det ter sig vara ett begränsat antal personer som har engagerat sig i frågan hör det till administrationens uppgifter att utreda vilka möjligheter som finns att ordna undervisningen på föreslaget sätt.

För att även ge en språkvetenskaplig syn på frågan strävar denna rapport efter att ge en överblick över teorier som berör minoritetens villkor i ett flerspråkigt samhälle. Rapporten specialgranskar vilka effekter undervisning på finska i de svenska byskolorna kan tänkas ha. Frågeställningen belyses ur olika synvinklar så att huvudargumenten skall kunna baseras på någorlunda solida grunder.

I denna rapport avses med finska elever de elever i Sibbo som har finska som modersmål och med svenska elever de elever vars modersmål är svenska. Begreppen finska och svenska används även för att syfta på befolkningen och språktillhörigheten och anger inte nationalitet.

1.2 Metod

Rapporten går igenom ekonomiska utredningar som har gjorts både lokalt och nationellt. Med hjälp av relevant litteratur belyses vilka språkliga och sociala verkningar de olika undervisningsformerna kan ha både för individen och för bygemenskapen.

2 BAKGRUND

2.1 Sibbos demografiska struktur

I sammanställningen över befolkningsutvecklingen i Sibbo under åren 1987–2003 (s. 5) kan vi i ett diagram som baserar sig på Statistikcentralens uppgifter se hur den demografiska strukturen såg ut i Sibbo år 2003.

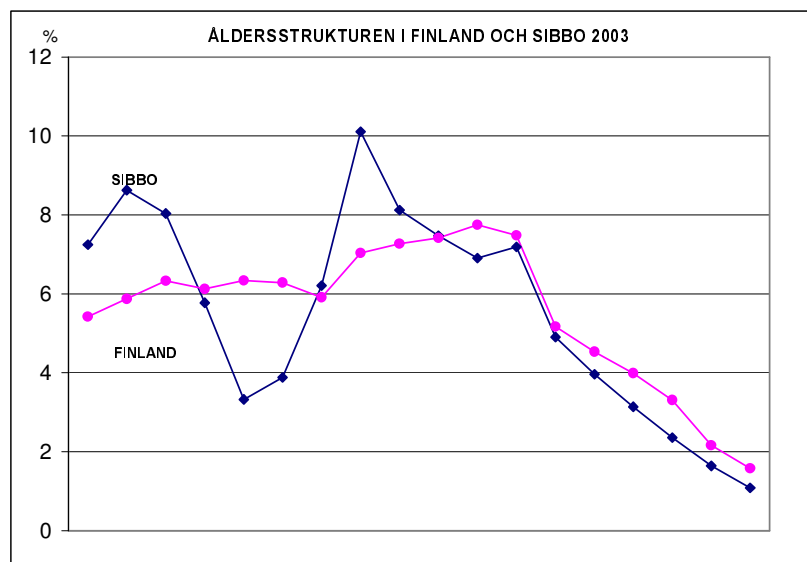
Ur diagrammet kan utläsas att det förekommer stora variationer mellan de olika årsklasserna inom befolkningen. Årsklasserna 0–15 år, 17 år och 32–58 år uppvisar höga siffror (>230). Årsklasserna 20–27 år och 66–100 år uppvisar låga siffror (<151). Variationerna i årsklasserna återspeglar den livliga flyttningsrörelsen. Barnfamiljer, dvs. personer i 30-årsåldern med barn, flyttar till Sibbo, medan yngre personer flyttar ut för att studera eller leva ett singelliv i staden.

Nedan ser vi ett diagram som visar hur den demografiska strukturen såg ut i Finland och i Sibbo samma år 2003. Motsvarande siffror för hela Finland visar en

betydligt jämnare fördelning mellan de olika åldersgrupperna så att 45–57-åringarna har det högsta talet.

Sibbos befolkning är klart yngre än den finländska befolkningen i genomsnitt. Ur kommunens ekonomiska synvinkel sett kan man väl konstatera att Sibbos kurva ser bättre ut på lång sikt. På kort sikt innebär det för kommunens del investeringar för de stora åldersgrupperna, dvs. barn och ungdom.

Figur 1

Utbildningsnivån i Sibbo är något högre än i landet i genomsnitt. Enligt Statistikcentralens kostnadsfria Internetsida (www.statfin.stat.fi) är faktorn för utbildningsnivån i Sibbo 323, när den i landet i snitt är 295. Faktorn beskriver den genomsnittliga utbildningslängden per 20 år fylld person i kommunen. Faktorn kan tolkas så att när den genomsnittliga utbildningslängden i landet är 2,9 år efter grundskolan så är den motsvarande längden i Sibbo 3,2 år. Kvinnorna har något längre (+1) utbildning både i Sibbo och i landet i snitt. När vi jämför utbildningsnivån mellan språkgrupperna i Sibbo ser vi att den finska delen av befolkningen har högre utbildning än den svenska. Skillnaden kan förklaras med att den finska delen består av yngre nyinflyttat folk med arbetsplatser antingen i Borgå eller i Helsingfors, medan den svenska delen består av privatföretagare med längre rötter i Sibbo.

2.2 Språkförhållandena i Sibbo

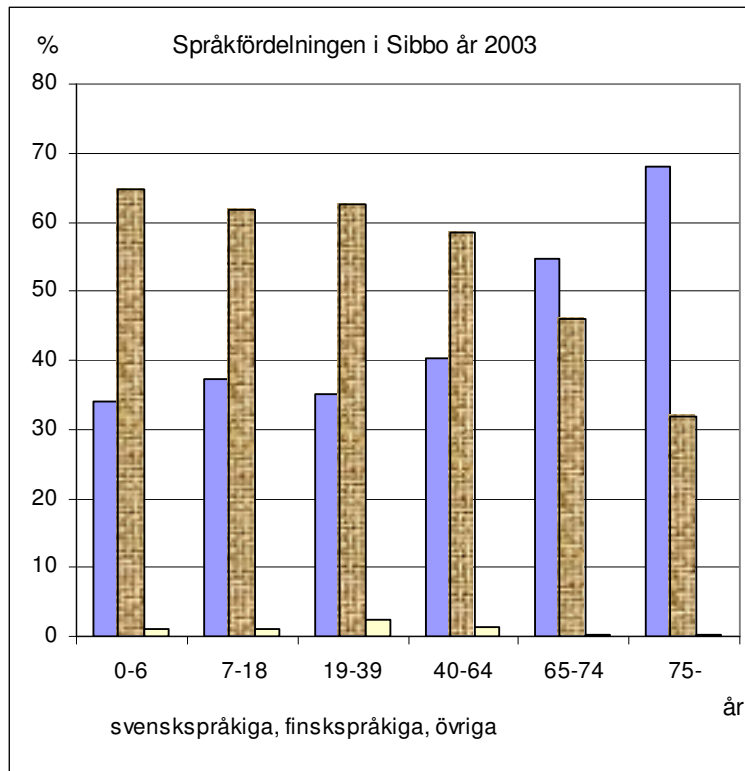
Enligt Statistikcentralen bodde det 18 444 invånare i Sibbo 31.12.2004. Inalles 58,5 procent av invånarna hade finska som modersmål, 40 procent svenska och 1,5 procent något annat modersmål än de två nämnda.

I det följande följer en tabell som baserar sig på Statistikcentralens statistik över språkfördelningen efter ålder i Sibbo år 2003. Tabellen är aktuell även för 2004 års del då invånarökningen var relativt liten (+47 personer).

I slutet av år 2003 fanns det 10 752 finskspråkiga personer (58 %), 7 376 svenskspråkiga (40 %) och 269 personer med annat eller okänt modersmål (2 %) i Sibbo.

Den svenska språkgruppen har antalsmässigt förblivit densamma under flera årtionden. Den totala befolkningstillväxten och den finska språkgruppens tillväxt har ungefärligen motsvarat varandra. Detta har gett en betydligt yngre befolkningsstruktur inom den finskspråkiga befolkningsgruppen, eftersom flyttningsrörelsen har en förnyande effekt på befolkningens åldersstruktur.

Figur 2

Av hela befolkningen i Sibbo utgör andelen barn och ungdomar (0–18 år) 29 %, andelen 19–64-åringar 59 % samt andelen pensionärer (65 år fyllda personer) 12 %. Inom den svenska språkgruppen är andelarna 26 %, 56 % och 18 %. Inom den finska språkgruppen är andelarna 31 %, 61 % och 8 %.

Vid en närmare granskning av statistik som planeringssekreteraren har sammanställt ser vi ett någorlunda klart och naturligt mönster över var de finskspråkiga och svenskspråkiga bor.

I de större tätorterna, såsom Östersundom, Söderkulla och Nickby, bor över hälften (9 522) av Sibbos totala befolkning. Av dessa personer har 63 % finska och 37 % svenska som modersmål (6 029 respektive 3 493).

I större byar med ett eget klart geografiskt område, såsom Box, Borgby, Södra Paipis, Norra Paipis och Tallmo, ser vi en något jämnare fördelning mellan den

finska och svenska språkgruppen. Även i dem har de flesta finska (58 % mot 42 %) som modersmål, men detta kan dels förklaras med att Tallmo är en så klart utpräglad finsk by (av de 1 209 invånarna har 1 097 finska som modersmål).

När vi sedan tittar på de mindre byarna börjar tendensen vara helt klar: I de mindre byarna såsom i Hangelby, Hindsby, Gesterby och Spjutsund har nästan 60 % (736 personer av 1 253) svenska som modersmål.

Tendensen är inte bara den att ju mindre by desto större antal svenskspråkiga. Den andra slutsatsen som kan dras på basis av den demografiska strukturen enligt språkfördelningen är att det svenska inslaget i Sibbo kommer att minska även mätt i absolut antal personer. Denna tendens bör ha betydelse för hur man i framtiden tänker organisera den grundläggande utbildningen i Sibbo för de två språkgrupperna.

I den omfattande rapport om undervisningslokaler fram till 2020 som har gjorts i kommunen kom man fram till samma slutsats om förhållandet mellan det finska och svenska utbildningsväsendet som om språkfördelningen. År 2020 kommer det finska skolväsendet att utgöra ca 70 % av den totala skolvolymer.

Det allmänna språkklimatet och inställningen till det svenska språket i Sibbo bör anses vara förhållandevis gott liksom Folktinget anser situationen i hela Finland vara (Folktinget s. 23). På senare år har allt högre röster höjts för bättre service på finska i och med den starka finska inflyttningen. Detta har tagit sig uttryck bl.a. i insändare i lokala tidningar och i fullmäktige, som bl.a. röstat om en acceptabel skillnad i resurser mellan det finska och svenska skolväsendet. En dylik diskussion är i och för sig inte någon isolerad företeelse som berör enbart Sibbo utan någonting typiskt för växande tvåspråkiga kommuner, vilket Pär Stenbäck träffande beskriver i sin bok "Vision och verklighet" (s. 57–58).

2.3 Det finska och svenska skolnätet i Sibbo

En titt på kartan över de finska och svenska skolorna visar att skolnäten i Sibbo i stora drag följer den demografiska strukturen, dvs. de finska skolorna finns i tätorterna och de flesta svenska skolorna är belägna i byarna.

De nuvarande finska skolorna är byggda efter 1960-talet och belägna i de större tätorterna. Hösten 2005 kommer det finska utbildningsväsendet att bestå av sex skolor för årskurserna 1–6, en skola för årskurserna 7–9 och ett gymnasium. Hösten 2006 blir det nya finska gymnasiet klart och hösten 2008 är det meningen att ta i bruk en ny finsk skola för årskurserna 7–9 i Söderkulla. Den minsta finska skolan är Leppätien koulu med ca 130 elever och den är för närvarande den enda skolan i Finland med enbart språkbadsundervisning. Hösten 2005 antas elevantalet i de finska skolorna vara 1 850, varav 170 är gymnasister.

Det svenska skolnätet består av elva skolor för årskurserna 1–6, en skola för årskurserna 7–9, en specialskola och ett gymnasium. Av de elva skolorna för årskurserna 1–6 är åtta s.k. byskolor och de tre övriga är belägna i de större tätorterna. Två av dessa tre skolor i tätorten fungerar i samma lokaliteter som motsvarande finska skola. Den största skolan för årskurserna 1–6 är Kyrkoby skola

med ca 170 elever, medan Mårtensby skola har det minsta antalet elever (ca 25). Det svenska skolväsendet antas ha ca 1 330 elever hösten 2005 och liksom på finska sidan är ca 170 av dem gymnasister.

2.4 Analys av utbildningsväsendenas resurser och kostnader

År 2003 gjordes en jämförande rapport "Kostnader och skillnader", där det finska och svenska skolväsendets resurser jämfördes i euro och undervisningstimmar per elev.

Man fann då att en genomsnittlig elev på svenska sidan kostar ca 12 % mer än en finsk elev samt att nyckeltalet "timmar/elev" för en svensk elev är ca 14 % högre än det motsvarande nyckeltalet för en finsk elev. De höga kostnaderna för de små svenskspråkiga byskolorna och deras mindre undervisningsgrupper kan ses som den största förklaringen till skillnaderna i euro och timmar/elev mellan språkgrupperna.

Skillnaderna i dessa nyckeltal har bibehållits på ungefär samma nivå även under år 2004.

3 ÅTSKILDA ELLER TILLSAMMANS: NÅR VI BÄTTRE RESULTAT (GENOM ATT UNDERVISA FINSKA OCH SVENSKA BARN) TILLSAMMANS

I detta avsnitt behandlas de mest typiska synpunkterna och argumenten för och emot gemensamma undervisningslokaler. Dessa motiveringar har direkt eller indirekt förts fram i fullmäktigediskussioner och informella diskussioner eller vid kontakter med förtroendevalda och kommuninnevånare.

3.1 Fördelar när finska och svenska barn undervisas tillsammans

De tre huvudargumenten i det följande har använts för att motivera varför finska och svenska barn bör undervisas i samma lokaler.

3.1.1 Ekonomiska fördelar

Genom sam användning av de nuvarande svenska byskolorna skulle behovet av finska skolinvesteringar och skolskjutsar minska. Även användningsgraden i dessa lokaler skulle höjas då det åtminstone i några av dem finns lediga elevplatser.

3.1.2 Sociala fördelar

En social fördel med gemensamma byskolor skulle vara att känslan av samhörighet mellan de svenska och finska barnen, men även mellan de vuxna, skulle höjas. Detta skulle sedan återspegla sig inte bara i byandan utan även i kommunens förhållningssätt till de två språkgrupperna som helhet.

En annan social fördel skulle vara att de finska barnen skulle få en starkare känsla för sin hemby och rotlösheten därigenom minska bland de nyinflyttade.

3.1.3 Språkliga fördelar

De språkliga fördelarna med att samnyttja byskolorna har särskilt från finskt håll uppgetts vara att barnen på detta sätt skulle få språkdusch i det andra inhemska språket, då man ändå bor i en tvåspråkig kommun. Det andra argumentet har direkt koppling till det första, men nu är motiveringen den att utbildningsväsendena bättre skulle kunna uppfylla målen i lagen om grundläggande utbildning. I 2 § 2 mom. i den lagen står det nämligen att utbildningen skall främja bildningen och jämlikheten i samhället. Enligt lokal tolkning bör man åtminstone hjälpligt behärska även det andra inhemska språket (svenska) för att kunna fungera som en fullvärdig kommunmedborgare i Sibbo. De svenska eleverna lär sig ändå finska anser man.

3.2. Nackdelar när finska och svenska barn undervisas tillsammans

De tre argument i det följande har framförts flitigast för att motivera varför svenska och finska barn bör undervisa åtskilt i separata byggnader.

3.2.1 Språkutveckling

Om finska och svenska elever undervisas i samma lokaler hämmas de svenska barnens modersmålsutveckling. Redan nu har de svenska Sibbobarnen så svaga modersmålskunskaper att det har varit motiverat att sätta i gång ett särskilt modersmålsprojekt just för att stödja de svenska barnen i deras språkutveckling.

3.2.2 Svenskheten i Sibbo

Om finska elever placeras i de svenska byskolorna kommer detta i längden att leda till att de enhetliga svenska bygemenskaperna försvinner. Detta leder i sin tur till att Sibbo med tiden förlorar en stor del av sin svenskhet.

3.2.3 Identitetsbildning

De mest dramatiska argumenten mot en sammanslagning av de finska och svenska eleverna är att de svenska eleverna på sikt kommer att förlora sin svenska identitet. Detta leder sedan i sin tur till det att hela den svenska delen av befolkningen ställs inför en språkbytesprocess med ett helt finskspråkigt Sibbo som följd.

4 TEORETISK GRANSKNING AV FÖRDELARNA OCH NACKDELARNA

4.1 Lagen om grundläggande utbildning

I lagen om grundläggande utbildning lyder 4 § 3 mom. enligt följande: *”En kommun som har såväl finsk- som svenskspråkiga invånare är skyldig att ordna grundläggande utbildning och förskoleundervisning separat för vardera språkgruppen.”* Denna lagtext innebär att undervisning måste ordnas separat, men det betyder inte att finska och svenska elever inte skulle kunna undervisas i samma byggnad.

Marika Tandefelt konstaterar dock i sin bok (Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland 2003, s. 46) helt enkelt att den finlandssvenska skolan finns till för att undervisa barn med svenska som modersmål. Man får anta att även lagstiftaren har haft samma åtanke.

I dagens Finland är det mera en hypotetisk fråga om båda språkgrupperna kan undervisas turvis i samma klassrum. Rent juridiskt sett torde svaret vara ja för att ordna separat undervisning även på detta sätt. Sådana här klasstyper, som kallas sammansatta klasser och där ena hälften av eleverna har finska och den andra hälften svenska som modersmål, fanns det mycket av bl.a. Sverige på 1970- och 1980-talet. Enligt Skutnabb-Kangas (Minoritet, språk och rasism) har erfarenheterna av sammansatta klasser tyvärr inte alltid varit positiva, då utgångspunkten har varit att minoritetsbarnen övergår till att tillgodogöra sig undervisningen helt på majoritetsspråket senast i årskurs 7. Även lärarrekruteringen hör till denna skolforms ömma punkter. Den kräver nämligen en helt tvåspråkig lärare eller två lärare med olika modersmål som fungerar friktionsfritt tillsammans.

I Finland utbildar endast Vasa universitet finska klasslärare till språkbadslärare i svenska. I grund och botten utbildas även dessa lärare som alla andra för att undervisa elever som hör till samma språkgrupp som de själva. Därigenom kan vi konstatera att denna klasstyp med ett gemensamt klassrum med hänsyn till de befintliga lokalerna skulle ge en möjlighet att undervisa finska och svenska barn tillsammans.

4.2 Ekonomisk granskning

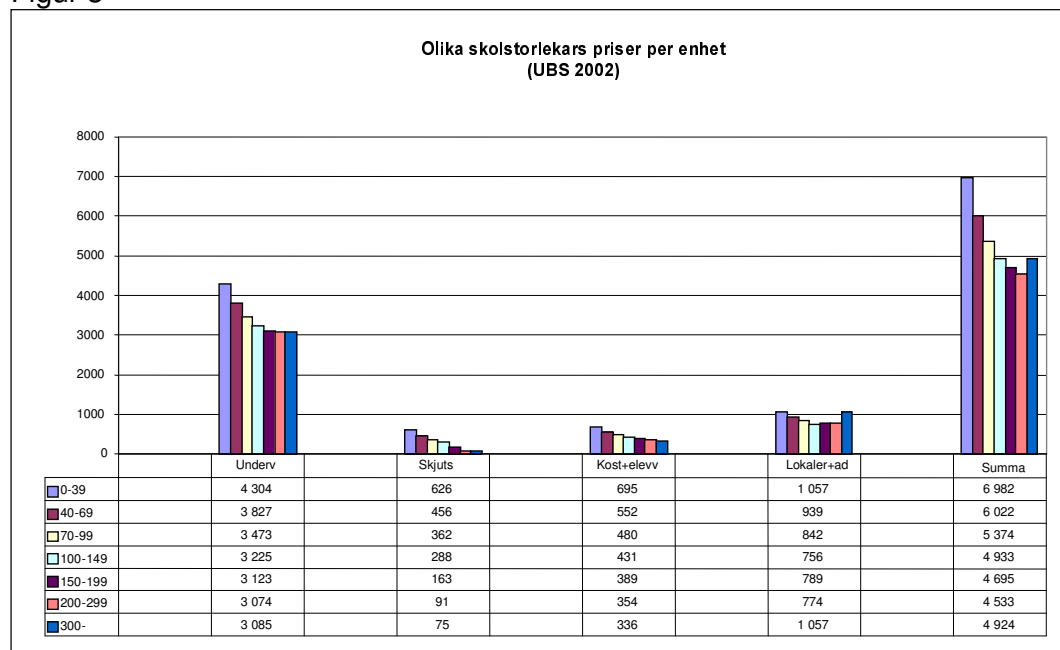
4.2.1 Elevkostnader

Utbildningsstyrelsen sammanställer varje år Statistikcentralens uppgifter om de olika kommunernas undervisningskostnader för olika skolformer, skoltyper och skolstorlekar.

I det följande följer ett diagram baserat på Statistikcentralens statistik över hur kostnaderna för de olika skolstorlekarna såg ut år 2002. Skolorna är uppdelade i sju kategorier enligt elevantal. I Sibbo har vi två svenska skolor som hör till den minsta skolstorleken och en finsk skola som ligger i den största gruppen.

Faktum är att ju mindre skola desto större pris per enhet. Enligt de nuvarande bestämmelserna om statsbidrag får kommunen en extra summa pengar för skolor som har mindre än 80 elever. Detta extra bidrag är dock på intet sätt tillräckligt för att jämna ut skillnaderna i priserna per enhet. Denna koefficient kommer högst troligt att försvinna när statsbidragsbestämmelserna förnyas år 2006. Detta kan vi se som ett led i att det i nationen i övrigt finns ett starkt behov av att reducera antalet skolor i samma takt som barnkullarna minskar.

Figur 3

Enligt denna statistik är de ekonomiskt sett förmånligaste skolorna för årskurserna 1–6 skolor med 150–300 elever. Erfarenheten visar att denna skolstorlek även pedagogiskt fungerar bra.

Från hösten 2005 kommer fyra av de sex finska skolorna för årskurserna 1–6 att vara av denna storlek samtidigt som det på svenska sidan bara är Kyrkoby skola som når upp till denna storlek. Kyrkoby skola och Söderkulla skola är tillsammans med de finska skolorna så kallade tätortsskolor.

Ekonomiskt sett bör även den separata undervisningen i samma byggnad ordnas så att större enheter med minst hundra elever uppnås. Att inrätta finska klasser i de svenska byskolorna är oekonomiskt med tanke på driftkostnaderna.

4.2.2 Nuvarande skollokaler i förhållande till elevmängden

Rapporten "Undervisningslokaler i Sibbo, Uppdatering 1" (s. 8) visar att de svenska skolornas sammanlagda elevplatser räcker väl till under hela planeringsperioden fram till år 2020. Byskolornas fria elevplatskapacitet begränsar sig dock vanligtvis till 10–15 platser. Boxby skola och Salpar skola har en reserv på ca 30 elevplatser.

På den finska sidan är situationen en annan. Bristen på elevplatser har varit kontinuerlig hela 2000-talet och enligt elevstatistiken kommer det att behövas nya skolor i någorlunda rask takt fram till år 2010.

När det gäller de sammanlagda elevplatserna inom grundskolan saknas i dagens läge en permanent undervisningsplats för ca 50 elever. Särskilt besvärlig har situationen varit i södra Sibbo där man har varit tvungen att ta i bruk tillfälliga undervisningslokaler. I och med den nya skolan Sakarinmäen koulu, som inleder sin verksamhet hösten 2005, får även eleverna i Östersundom en egen skola och därmed är situationen för årskurserna 1–6 löst för några år framåt.

I fråga om undervisningslokaler och lediga elevplatser kan det konstateras att det inte finns tillräckligt med elevplatser för separat finsk klassundervisning i några andra svenska byskolor än i Boxby skola och Salpar skola.

4.2.3 Skolvägar och skolskjutsar

Eftersom Sibbo är en glesbygdskommun blir elevernas skolvägar förhållandevis långa jämfört med i grannkommunerna. Detta syns även i Utbildningsstyrelsens kostnadsanalys från år 2002, där skjutskostnaderna per elev var 352 euro i Sibbo, medan de var 17 euro i Träskända och 27 euro i Kervo. Närmast Sibbo kom Borgnäs med samma glesbygdsprofil och sina 253 euro per elev.

Enligt bildningskansliets sammanställning fick 1 261 elever skolskjuts läsåret 2004–2005. Detta utgör 46 % av alla elever i grundskolan. Antalet finska skjutselever var 816 och antalet svenska 443. I procent betyder detta att 52 % av de finska och 39 % av de svenska eleverna hade skolskjuts. Detta berättar i sin tur att de finska eleverna generellt sett har längre skolväg än de svenska eleverna.

Det största antalet skjutselever på finska sidan hade Etelä-Sipoon koulu (273 elever = 60 %) och Sipoonjoen koulu (278 elever = 63 %) följd av Jokipuiston koulu (90 elever = 56 %) och Leppätien koulu (76 elever = 59 %). Procentuellt hade dock Kungsvägen skola det största antalet skjutselever med hela 70 % (267 elever). De övriga svenska skolorna hade högst 30 skjutselever. De höga procentsatserna för antalet skjutselever i Sipoonjoen koulu och Kungsvägen skola förklaras med att de för närvarande är de enda skolorna för årskurserna 7–9 i Sibbo.

Det intressanta med den ovannämnda statistiken är att antalet finska skjutselever vid Etelä-Sipoon koulu kommer att minska med ca 150 när Sakarinmäen koulu startar hösten 2005. Minst motsvarande antal elever behöver inte skolskjuts då "Söderkullan yläaste" blir färdigt hösten 2008. Leppätien koulu har på grund av att den är en språkbadsskola med hela kommunen som sitt elevupptagningsområde. Jokipuiston koulu, Talman koulu och Lukkarin koulu har sammanlagt 189 skjutselever (34 %). Med denna granskning kan man konstatera att det höga antalet skjutselever på finska sidan huvudsakligen beror på att de två ovannämnda skolorna i tätorten saknas i dagens läge.

4.2.4 Sammanfattning av den ekonomiska granskningen

När skjutsanalysen ovan förenas med statistiken över var befolkningen bor enligt språktillhörighet bör slutsatsen bli att det inte medför någon större ekonomisk vinning i skjutskostnader genom att finska elever placeras i svenska byskolor. Utredningen om undervisningslokalerna visar att det inte finns sådana lediga klassrum i de svenska skolorna att inte undervisningskostnaderna för de finska eleverna avsevärt skulle stiga. Någon större vinning på investeringssidan kan inte heller skönjas eftersom de finska barnen är bosatta i tätorterna. Särskilt vid en granskning av Sibbos demografiska struktur på längre sikt kan det konstateras att de nuvarande finska skolorna är rätt placerade på Sibbos karta.

4.3 Språklig granskning

4.3.1 Allmänna språkteorier

I samband med att tillämpliga organisationsformer för undervisningen vid en eventuell sam användning av lokalerna övervägs bör målet för undervisningen klarläggas. Här finns det två huvudalternativ för hur man kan närma sig frågan:

- 1) Om målet är att eleverna skall få all undervisning på sitt eget modersmål för att nå de mål som ställs i grundskolans läroplan bör detta vara ledtråden vid planeringen.
- 2) Om målet är att eleverna utöver de allmänna mål som ställs i läroplanen även skall lära sig på ett annat språk blir utgångspunkten en annan.

I första frågan kan vi stödja oss på inläringen av förstaspråket och i det andra alternativet är det fråga om inläring av ett annat språk vid sidan av annan inläring. Här är det meningen att kortfattat gå igenom de olika teorierna kring dessa två inlärningsformer och vad som bör beaktas när undervisningen organiseras därefter.

4.3.1.1 Inläring av förstaspråket

Enligt Skutnabb-Kangas (Tvåspråkighet, s. 12) råder det ett dialektiskt förhållande mellan språket och verkligheten (både den yttre och inre) så att båda påverkar varandra. Språket är med om att forma verkligheten och verkligheten formar språket. Piagets, Vygotskis och Cummins teorier stödjer Skutnabb-Kangas påstående att språket är det viktigaste instrumentet vid begrepps bildning, när individen handskas med omgivningen och utför operationer. Språket måste vara välutvecklat för att maximal kognitiv utveckling skall kunna ske men också för att kunna analysera och ändra verkligheten (Tvåspråkighet, s. 12).

Modersmålet definierar Skutnabb-Kangas (Tvåspråkighet, s. 26) på fyra olika sätt:

1. Ursprung: språket som man lärt sig först
2. Kompetens: språket som man behärskar bäst
3. Funktion: språket som man använder mest
4. Attityder: språket som man identifierar sig med.

Det är individen själv som slutligen bestämmer vilket som är hans eller hennes modersmål. Det är mera en akademisk fråga om en person som har föräldrar med olika modersmål kan ha två modersmål.

Enligt Skutnabb-Kangas börjar språkinläringen i ett väldigt tidigt skede, redan i fosterstadiet. Efter födseln lär sig barnet först "namnlappar" på konkreta ting och senare för olika betydelsekomplex. Dessa utvecklas ännu senare till olika denotativa betydelser, dvs. gemensam betydelse för alla i samma språkgrupp. Vid inläringen av förstaspråket ges orden de konnotativa betydelserna, vilket gör att det senare inlärd språket ofta beskrivs av tvåspråkiga människor själva som känslolokalt. Det är just det här med ordens innebörd som enligt Skutnabb-Kangas är så unikt med inläringen av förstaspråket.

Piaget delar in människans kognitiva utveckling i olika faser, där språkutveckling och begreppsbyggnad följer tätt intill varandra, ända upp till vuxen ålder. Vårt första skolsystem med låg- och högstadium kan man med rätta säga sammanföll med Piagets uppdelning i de konkreta och abstrakta operationernas stadium (Jean Piaget-Bärbel Inhelder, s. 111–138).

Att modersmålsutvecklingen är avgörande för individens framgång i andra studier har konstaterats i flera olika undersökningar. Den senaste var Pisa-undersökningen där de finska eleverna uppnådde väldigt fina resultat både i modersmål och i matematik. Det har redan långt tidigare konstaterats att finska elever har väldigt goda kunskaper i läsning, men nu har även deras matematiska kunnande utvidgats. Både Skutnabb-Kangas och Tandefelt (Tandefelt, s. 42) påpekar att det tar fyra till åtta år för ett barn att komma i kapp om han eller hon börjar skolan på ett språk som inte är modersmålet. Detta dystra utlåtande gäller dock inte det något speciella arrangemanget med språkbud i minoritetsspråket för majoritetens elever (Skutnabb-Kangas, s. 252).

Modersmålets betydelse syns även i den nya läroplanen där Statsrådet har tilldelat modersmålsundervisningen minst 42 timmar av den totala timplanen på 222 timmar under den grundläggande utbildningen (Grunderna för den grundläggande utbildningen).

Enligt Tandefelt (Tandefelt, s. 68) är den finlandssvenska skolan ingen språkskola, utan en institution som förmedlar och skapar kultur på svenska i Finland. Pär Stenbäck konstaterar i sin bok "Vision och verklighet" (s. 62) att problemet i den svenska skolan inte är de barn som kommer från rent finska hem, eftersom de utgör bara en procent av barnen. Problemet enligt honom är barnen från tvåspråkiga familjer, barn med alltför svag svenska. Detta problem har även uppmärksammats i Sibbo genom att ett särskilt modersmålsprojekt inleddes år 2001. Projektets syfte är att stärka de svenska elevernas kunskaper i svenska och uppmuntra alla lärare att fungera som modersmåls lärare.

Det absolut säkraste sättet att nå läroplanens mål för den grundläggande utbildningen är alltså att undervisningen sker på barnets modersmål och ges av lärare som hör till samma språkgrupp eller talar språket idiomatiskt. Detta bör vara utgångspunkten vid organiseringen av den grundläggande utbildningen för de finska men särskilt för de svenska barnen i Sibbo.

4.3.1.2 Inlärninɡ av ett annat språk

Vid inlärninɡen av ett annat språk är det skäl att göra skillnad mellan undervisningen i ett främmande språk och i det andra inhemska språket, finska eller svenska. Det är bra att redan här uppmärksamma att finska och svenska barn inte har riktigt samma utgångsläge när det gäller att lära sig det andra inhemska språket.

Enligt Skutnabb-Kangas (s. 53–54) finns det både likheter och skillnader i hur man lär sig ett främmande språk jämfört med inlärninɡen av förstaspråket. Likheterna finns i den grammatiska utvecklingen och i de strategier som används i generaliseringar och korrigeringar. Skillnaderna finns i de omedvetna processerna i språkinlärninɡen. För de flesta barn är situationen sådan att de redan kan ett språk någorlunda när de börjar lära sig ett annat språk. De har redan gått igenom den process som det innebär att utforska sin värld, benämna saker och betydelser. Den denotiva betydelsen på kognitiv nivå lärs in utan samma upplevelser som med förstaspråket. Man måste höra och tala det främmande språket tämligen mycket för att den konnotativa betydelsen så småningom skall kunna växa fram. Dessa inslag i inlärninɡen kan vara orsaker till att andraspråket känns kallare och mer främmande även hos tvåspråkiga personer, vilket redan tidigare har konstaterats.

I Sibbo kan man väl säga att båda grupperna är i en gynnsam situation då inlärninɡen av ett främmande språk (inkluderar även språkbad i svenska) inte behöver utgöra något bestående hot mot modersmålsutvecklingen. En misslyckad inlärninɡ av ett främmande språk kan kännas tung på det individuella planet, men barnet kan ändå alltid övergå till att studera på sitt eget språk.

En fördel vid inlärninɡen av det andra inhemska språket är att man kan lära sig det enligt "naturmetoden". I Sibbo utgör svenskan ett starkt levande inslag med infödda talare, tidningar och radio. Det torde vara självklart att den svenska delen av befolkningen redan i tidig barndom känner sig tvungen att lära sig finska, medan den finska sidan inte känner sådant tvång. Oftast är det ju så att majoriteten ser inlärninɡ av det andra språket mera som en extra berikning på individuell nivå.

På grund av dessa olika förhållningssätt och det faktum att svenskan är ett minoritetsspråk i Finland är språkgruppernas utgångspunkter olika när det gäller inlärninɡen av det andra språket. Detta i sin tur leder till att den sammansatta klasstypen med tvåspråkighet som mål för båda språkgrupperna även i teorin kan vara väldigt knepig att förverkliga. Särskilt från svenskt håll kan argument anföras såsom också Tandefelt gör mot den sammansatta klasstypen och dess funktion.

4.3.1.3 Språkbytesprocessen

Enligt Kenneth Hyltenstam och Christopher Stroud kan språkens relativa styrka i två eller flerspråkiga samhällen beskrivas i förhållande till i vilken utsträckning och hur respektive språk används. Dessa förhållanden beskrivs med begreppen domän och diglossi (Hyltenstam och Stroud, s. 47). Med domän menar man kretsar eller situationer där det egna språket används. Diglossi betyder de olika funktioner som två språk kan ha i samhället. Dessa två begrepp är väsentliga i språkets överlevnad.

Hyltenstam och Stroud behandlar i sin bok "Språkbyte och språkbevarande" förhållandevis ingående vilka faktorer som påverkar språkbyte och språkbevarande (s. 77–113). Författarna indelar faktorerna i sådana som fungerar på samhällsnivå, grupp-nivå och individnivå. På samhällsnivå är de övergripande faktorerna politisk-legala förhållanden, majoritetssamhällets ideologi, språklagstiftning, implementering, ekonomiska faktorer, sociokulturella normer och utbildning. På grupp-nivå är de övergripande faktorerna demografi, språkförhållanden, heterogenitet/homogenitet, näringar, typ av etnicitet, intern organisation, institutioner, medier och kulturyttringar. På individuell nivå är språkval och socialisation de påverkande faktorerna.

Både Skutnabb-Kangas och Tandefelt tar i princip upp samma frågor som Hyltenstam och Stroud. Skutnabb-Kangas söker en förklaring till varför finlands-svenskarna har lyckats så bra i språkbevarandet och Tandefelt vilka saker som skall tas med i handlingsprogrammet för svenskan i Finland.

Einar Haugen är en språkforskare som har utarbetat en enkel, men mycket utnyttjad formel för hur språkbyte går till : $A > Ab > AB > aB > B$ (Haugen 1972, s. 334). Formeln skall tolkas så att samhället är enspråkigt i A-stadiet. I stadiet Ab har ett annat språk kommit in. I stadiet AB är båda språken lika viktiga. I stadiet aB har det senare komna språket tagit över. I stadiet B har språkbytesprocessen blivit fulländad. Hur lång tid en sådan här språkbytesprocess tar är framför allt beroende av både domän och diglossi. Om språksamhället är litet och diglossi är förknippat med ett döende yrke kan processen vara förhållandevis snabb. Språkvetaren och debattören Leif Höckerstedt anser att en sådan språkbytesprocess redan är på gång inifrån, vilket kan ses i förfinskningen av den svenska skolan (Höckerstedt, s. 170).

4.3.3 Sammanfattning av den språkliga granskningen

Med hänsyn till det som har sagts om modersmålets betydelse för individens fortsatta studier samt till hur utsatt position det svenska språket ändå generellt har i landet, men även i Sibbo i framtiden (jfr den demografiska strukturen, domän och diglossi), bör dessa aspekter väga tungt när man funderar på möjligheterna att ordna grundläggande utbildning på finska i svenska byskolor.

4.4 Granskning av identitetsfrågan/svenskheten

Redan granskningen av inläringen av förstaspråket visade att modersmålet inlärs med denotativ och konnotativ innebörd, vilket har betydelse för inläringen.

Enligt Skutnabb-Kangas (Tvåspråkighet, s. 57–61) ifrågasätter man samtidigt hela personen om man ifrågasätter någon persons modersmål, människans föräldrar, närmiljö och allt hon identifierar sig med. Leif Höckerstedt ställer i sin bok "Fuskfinnar eller östsvenskar" (s. 14–29) frågan om finlandssvenskarna utgör en egen etnisk grupp. Svaret han själv ger på frågan kan tolkas vara positiv. Om språket konstaterar Höckerstedt (s. 33) att det ger talaren hans identitet. Höckerstedt spinner vidare på tanken om språkets betydelse genom att konstatera att språket genomsyrar hela kulturen och att vi är insocialiserade i kulturen genom språket ända från födelsen (s. 37). Pär Stenbäck (s. 33–36) kallar den växande tvåspråkigheten "en tidsinställd bomb". Med det menar han den växande gruppen tvåspråkiga som endast har anammat den svenska kulturens livsstil. Dessa människor kommer i framtiden att ha en avgörande roll för hur det går med den finlandssvenska identiteten i Finland. Därtill anser Stenbäck (s. 61) att skolval är ett kulturval vid sidan av ett språkval både på den svenska och finska sidan. Han ställer frågan hur långt den svenska skolan kan kompromissa utan att förlora sin karaktär av en central svensk institution som stärker elevernas svenska identitet.

Då individens identitet sammanhänger med gemenskapens särprägel kan man konstatera att också samhällets identitet ändras i något långsammare takt än individens identitet. Många av de finlandssvenska attitydskaparna varnar för att svenskheten kommer att ha en allt mindre betydelse i Finland. När det gäller finlandssvenskarnas framtida ställning kastar Pär Stenbäck (s. 104) fram idén att det svenska språket kunde få nationell minoritetsstatus stället för att såsom situationen är i dag ha lagenlig absolut jämlikhet med det finska språket. Minoritetsstatus skulle enligt honom ge rätt att särbehandla det svenska språket och bättre trygga dess överlevnad. I de flesta länder i världen talas det flera språk än bara ett. I Europa är förhållningssättet mot de inhemska språkminoriteterna blandat så att man ur minoriteternas synvinkel kan säga att Finland utgör ett föredömligt exempel, medan Frankrike inte vill acceptera andra språk än franska som nationalspråk (Stenbäck, s. 111).

Ur nationens synvinkel kan det trots allt anses vara en berikande resurs att ha flera inhemska språkgrupper, då språk formar verkligheten och därigenom ger samhället flera dimensioner.

4.4.1 Sammanfattning av identitetsfrågan/svenskheten

Med hänsyn till redogörelsen i punkten ovan kan man konstatera att språk och identitet hör ihop. Det är dock så att även fullständiga kunskaper i språket inte behöver innebära att man identifierar sig med språkgruppen i fråga. Omvänt kan frågan anses vara absurd. Eftersom Sibbo hör till de större finlandssvenska orterna kan man mycket väl konstatera att ovannämnda nationella farhågor kring det svenska språkets bevarande gäller även i Sibbo. Med hänsyn till detta bör svenskhetens bevarande även beaktas i Sibbo i samband med diskussionen kring finsk undervisning i de svenska byskolorna.

4.5 Granskning av de sociala verkningarna

Förhållandet mellan språkgrupperna anses vara relativt gott i Finland och även i Sibbo. Enligt lagen är det finska och svenska språket likvärdiga. Bland finlands-

svenskarna pågår en intern diskussion om förhållandet till Sverige och identiteten. Några små grupper inom den finsktalande befolkningen försöker fortfarande upprätthålla en föråldrad och i grunden rasistisk myt om ett språk och ett land. Det är närmast en självklarhet att ökat umgänge mellan språkgrupperna positivt påverkar det allmänna attitydklimatet där människornas särart ses som en naturlig del av det nutida livet. Här är det dock skäl att lyfta fram resultatet av kanadensiska språkbadsundersökningar där det forskades i språkbads elevernas attityder mot den grupp som talar språkbads språket som sitt modersmål. Jämförelsegruppen utgjordes av elever från samma språkgrupp men som inte deltog i språkbad. I början var attityderna hos språkbads eleverna positivare än hos jämförelsegruppen, men i slutet av språkbads undervisningen märktes ingen betydelsefull skillnad mellan dessa gruppers attityd till minoriteten.

4.5.1. Sammanfattning av de sociala verkningarna

De positiva verkningar som samvaron mellan språkgrupperna förmodas ha kan dock inte sägas öka genom undervisning på respektive språk. När det gäller de förväntade sociala fördelarna av att finska och svenska elever undervisas i samma skollokaler bör eventuella vinningar vägas mot de andra redan tidigare nämnda riskerna för språket och identitetsutvecklingen.

5 SAMMANFATTNING AV RESULTATEN PÅ BASIS AV DEN TEORETISKA GRANSKNINGEN

Ekonomiskt är det inte fördelaktigt att ordna den grundläggande utbildningen på finska i svenska byskolor. Varken kommunala investeringar eller skolskjutskostnader kan reduceras märkbart. Det gäller dock att komma ihåg att den grundläggande utbildningen aldrig är ekonomiskt lönsam för kommunen, åtminstone inte på kort sikt.

Ur minoritetens synvinkel kan de negativa språkliga verkningarna av undervisning i mindre gemensamma byggnader vara reella både för individen och för språkgemenskapen. Då språket hör ihop med identiteten kan en sammanslagning av undervisningen ha likadana icke önskvärda effekter. De positiva sociala verkningar som samvaron mellan språkgrupperna ger kan knappast ökas med hjälp av undervisning på den andra gruppens språk. Därmed kan de sociala verkningarna sägas vara mer beroende av det allmänna språkklimatet och förhållandena mellan språkgrupperna än av de praktiska undervisningsarrangemangen.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att det i dagens läge inte föreligger några egentliga förutsättningar som talar för att ordna den grundläggande utbildningen på finska i svenska byskolor. Således bör huvudprincipen vara att undervisningen ordnas separat för de svenska och finska eleverna och i olika lokaler.

6 DISKUSSION

Det som denna rapport tar fram och aktualiserar ger oss kanske anledning till en lite större eftertanke kring skola och undervisning. Även om de saker som rapporten har tagit upp är väldokumenterade och också delvis bygger på vetenskaplig undersökning bör man inte se på saker så kategoriskt att ingenting kan göras. Funderingarna går kring finlandssvenskarnas underliggande oro för sin språkliga och kulturella existens och föräldrarnas allmänna vilja att ge sina barn bättre förutsättningar för livet än de själva har. Detta kan bl.a. ta sig uttryck i att man vill underlätta inläringen av främmande språk med hjälp av kontakter med andra kulturer eller leva i en flerspråkig miljö. Med detta i åtanke finns det kanske skäl att undersöka om det är möjligt att hitta sådana öppningar i undervisningsformerna som även beaktar dessa farhågor och förväntningar.

LITTERATUR

Befolkningsutvecklingen i Sibbo åren 1987–2003

Dil, S. Anwar (1972), *The Ecology of Language, Essays* by Einar Haugen

Folktinget (1997), *Vårt land, vårt språk: en attitydundersökning om det svenska i Finland*, Finlandssvensk rapport nr 35

Hyltenstam, Kenneth & Stroud, Christopher (1991), *Språkbyte och språkbevarande, om samiskan och andra minoritetsspråk*

Höckersted, Leif (2000), *Fuskfinnar eller östsvenskar, en debattbok om finlandssvenskhet*

Piaget, Jean & Inhelder, Bärbel (1977), *Lapsen psykologia*

Skillnader och kostnader (2003), rapport

Skutnabb-Kangas, Tove (1986), *Minoritet, språk och rasism*

Skutnabb-Kangas, Tove (1981), *Tvåspråkighet*

Statistikcentralens Internetsida www.statfin.stat.fi

Stenbäck, Pär (2003), *Vision och verklighet, handbok i överlevnad för Svenskfinland*

Tandefelt, Marika (2003), *Tänk om... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*

Undervisningslokaler i Sibbo 2000–2010 med år 2020 som perspektiv

BILAGOR

Statistik över skjutselever 2004

Statistik över Sibbos befolkning enligt språkfördelning, ålder och bosättning

De finska skolornas elevupptagningsområden fr.o.m. hösten 2005

De svenska skolornas elevupptagningsområden fr.o.m. hösten 2005